

Rester av hus på Skeppsholmen

RAÄ Stockholm 103:1, Stockholms stad och kommun, Uppland

Ola Winter

Lst dnr 43111-16120-2015

ARKEOLOGGRUPPEN AB, RAPPORT 2016:26

ARKEOLOGISK UNDERSÖKNING
I FORM AV SCHAKTNINGSÖVERVAKNING

Rester av hus på Skeppsholmen

RAÄ Stockholm 103:1, Stockholms stad och kommun, Uppland

Ola Winter

Lst dnr 43111-16120-2015

ARKEOLOGGRUPPEN I ÖREBRO AB
Drottninggatan 11, 702 10 Örebro
Telefon 019-609 04 10

www.arkeologgruppen.se
arkeologgruppen@arkeologgruppen.se

© 2016 Arkeologgruppen AB

Arkeologgruppen rapport 2016:26

Författare Ola Winter

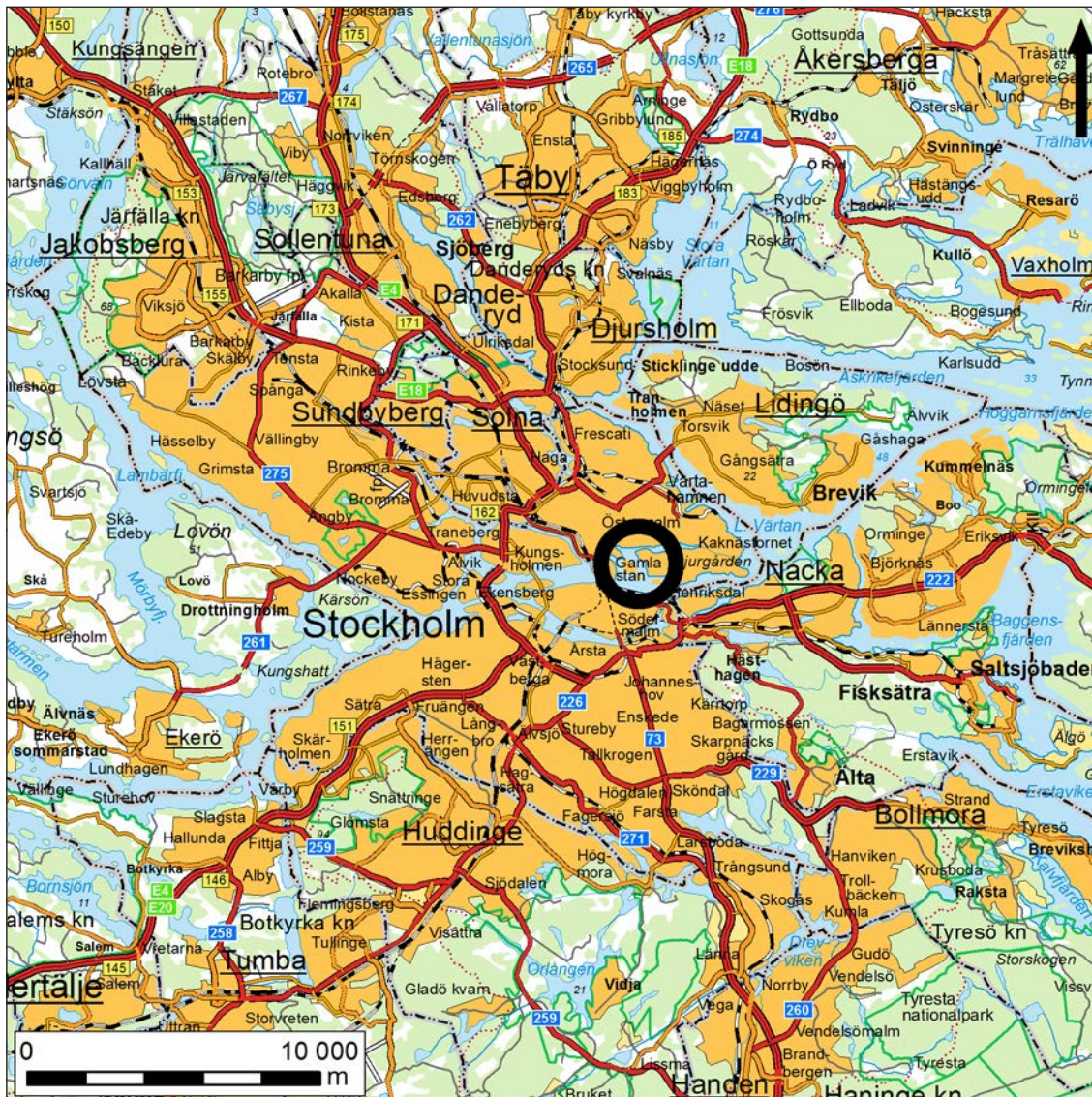
Grafisk form Nina Balknäs@Högtorps Diverse

Omslagsfoto Vega-monumentet fotograferat från söder med schakt
och schaktmassor i förgrunden. Foto av Arkeologgruppen AB.

Kartor ur allmänt kartmaterial, © Lantmäteriet Dnr R50223371_160001

Innehållsförteckning

Sammanfattning	5
Inledning	5
Bakgrund och kulturmiljö	5
Syfte och frågeställningar.....	7
Metod	7
Resultat	8
Områdesbeskrivning	8
Stratigrafi	9
Område A.....	9
Område B.....	12
Område C.....	15
Område D.....	15
Tolkning	17
Utvärdering	17
Referenser	18
Tekniska och administrativa uppgifter.....	19
Bilagor	20
<i>Bilaga 1. Anläggningstabell</i>	
<i>Bilaga 2. Sektionsritningar</i>	

Figur 1. Karta över Stockholm. Underökningsområdets läge är markerat med svart ring.
Skala 1:250 000.

Sammanfattning

Arkeologgruppen AB har utfört en arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning inom fornlämning RAÄ Stockholm 103:1 på Skeppsholmen, Stockholm då Statens Fastighetsverk planerade att gräva schakt för nya ledningsdragningar. Sammantaget tolkades lämningarna som rester efter fyra byggnader, rester efter en eller möjligen två stenlagda vägar och en kalklåda.

Inledning

Arkeologgruppen AB har utfört en arkeologisk undersökning i form av en schaktningsövervakning inom fornlämning RAÄ Stockholm 103:1, inom fastigheten Skeppsholmen 1:1, Stockholms stad. Undersökningen föranleddes av att Statens fastighetsverk planerade nya ledningsschakt. Undersökningsområdet utgjordes av ett 220 meter långt schakt med cirka 1,5 meters bredd. Undersökningen genomfördes av Ola Winter under mars månad 2016. Beställare var Statens fastighetsverk och Länsstyrelsen i Stockholms län var beslutsfattare.

Bakgrund och kulturmiljö

Nedanstående historik är huvudsakligen hämtad från Statens fastighetsverk förvaltningsprogram från 2007 (http://www.sfv.se/globalassets/fastigheter/skeppsholmen_och_kastellholmen/del_3_historik.pdf).

Skeppsholmen och Kastellholmen har sedan 1500-talet varit av intresse för den svenska kungamakten. Först för rekreation och sedan från 1600-talet och framåt i flottans regi för skeppsbyggen och andra militära aktiviteter. Ända in på 1900-talet hade flottan verksamhet på platsen innan de slutgiltigt övergav ön på 1960-talet. Skeppsholmen kallades under äldre tider för Wangsö. I slutet av 1500-talet kallades den Lustholmen då kungarna Erik XIV och Johan III hade tillställningar och lät uppföra ett lusthus där. Namnet Skeppsholmen fick ön på 1630-talet då drottning Kristina lät flytta flottans örlogsbas från Blasieholmen till nuvarande Skeppsholmen. Skeppen byggdes på den flackare, södra delen av ön, men utrustades på den nordöstra delen där de låg förankrade. I slutet av 1600-talet flyttade flottan större delen av sin verksamhet till Karlskrona för att bättre kunna möta hotet från Danmark. Nya verksamheter flyttade då in på ön. Då byggdes "Långa raden", två längor som var tänkta som bostäder åt Karl XII:s drabanter. Dessa var dock ute i krig när längorna färdigställdes och fick aldrig tillfälle att flytta in. Längorna fick under tidens lopp många olika användningsområden, till exempel som fattigboende och även som hem för pestsmittade i början på 1700-talet (Wollin 1971). Det finns en pestkyrkogård anlagd i närheten, troligen

Figur 2. Karta över Skeppsholmen. Schaktet är markerat med rosa. Skala 1:4 000.

öster om "Långa raden" men dess exakta plats är inte säkerställd. Senare blev längorna, bland annat, bostäder till flottans personal (Wollin 1971). Nu bedrivs hotellverksamhet där.

Under 1700-talet byggde Ryssland upp en Östersjöflotta och härjade längs de svenska kusterna, vilket gjorde att behovet av en flottbas i Stockholm återigen aktualiserades. På Skeppsholmen (och delar av Djurgården) fick flottan åter flytta in och den här gången bygga upp en galärflotta.

Under 1800-talet rådde huvudsakligen fred men Skeppsholmen användes fortfarande till stor del av flottan. Till exempel byggdes Sjökarteverket (år 1872) och Sjökrigsskolan (år 1879). Uppe på berget där Sjökarteverket byggdes, fanns det sedan tidigare en krog kallad "Mor på tuppen" som bland andra Carl Michael Bellman frekventerade. Denna revs inför byggnationen av Sjökarteverk. Där Sjökrigsskolan var belägen fanns det tidigare träbodar och skjul, en vedbodslänga, en slupbod, avträde med mera. Dessa revs för att ge plats åt den moderna skolbyggnaden där sjöofficerare skulle utbildas.

Under 1900-talet började läget för en flottbas inne i Stockholm bli omodernt och under andra världskriget såg man de stora farorna med att ha militära mål i tätbebyggda städer. Flottans personal flyttade slutgiltigt ut på 1960-talet.

För denna undersökning är "Långa raden", Sjökarteverket och Sjökrigsskolan relevanta samt även dagens konsthögskola. Dess byggnad ligger väster om Sjökrigsskolan och kallades tidigare Kasern III. Den byggdes på slutet av 1700-talet som ett sädesmagasin, men byggdes om år 1879 till en båtsmanskasern. Före denna byggnad hade det på 1600-talet funnits en smedja i området.

Syfte och frågeställningar

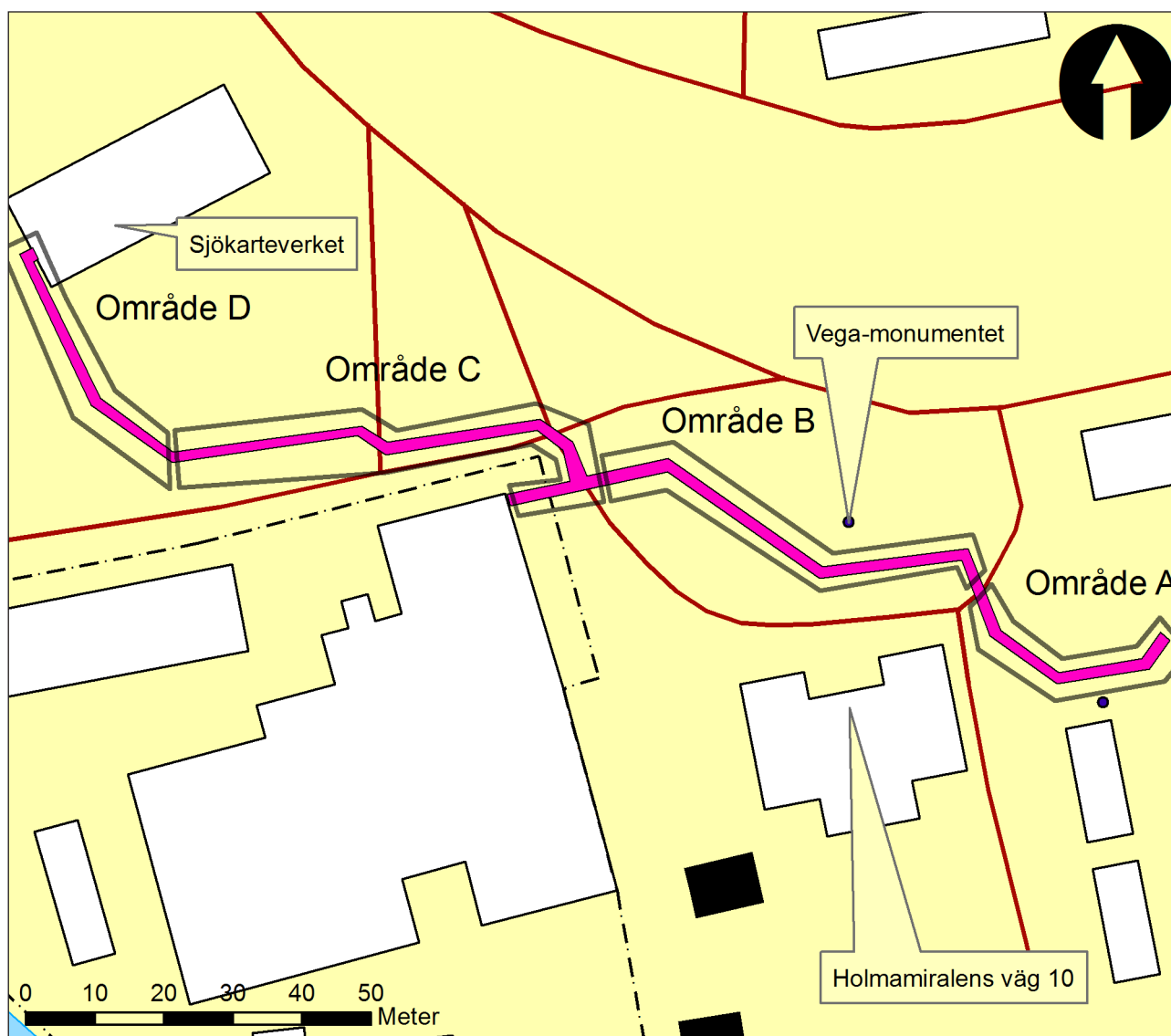
Syftet med undersökningen var att dokumentera de eventuella anläggningar, kulturlager och fynd som berördes av arbetsföretaget.

Metod

Undersökningen genomfördes i form av schaktningsövervakning och schakten grävdes med grävmaskin. Metodiskt innebar det att grävning skedde skiktvis ned till det planerade djupet. Påträffades lager eller konstruktioner avbröts arbetet för arkeologisk dokumentation. Konstruktioner och lager undersöktes och dokumenterades med text, profilritning och fotografering.

Plandokumentationen var analog och lager och konstruktioner undersöktes i första hand med handverktyg. Större lager grävdes skiktvis med grävmaskin. Lager och konstruktioner dokumenterades i skrift samt fotograferades och handritades i plan och profil. Planritningar digitaliserades senare i ArcGIS 10.1 och koordinatsystemet Sweref 99 TM användes.

Undersökningsområdet bestod av ett cirka 220 meter långt schakt som var cirka 1,5 meter brett med ett varierande djup ner till 1,1 meter.

Figur 3. Områdesindelning av schaktet. Skala 1:1 000.

Resultat

Områdesbeskrivning

Schaktet började strax söder om Västra boställshuset (Långa raden) med en krök mot söder,svängde sedan mot väster och efter några meter vidare mot nordväst. Schaktet korsade en asfaltsväg över till gräsmattan. Framför Vega-stenen fortsatte schaktet västerut och upp till Konsthögskolans nordöstra hörn där det anslöt mot väggen. Norr om Konsthögskolan (Flaggmansvägen 1) fortsatte schaktet i asfalt cirka 30 meter åt väster innan det svängde upp i backen för att ansluta till före detta Sjökarteverket (Holmamiralens väg 2).

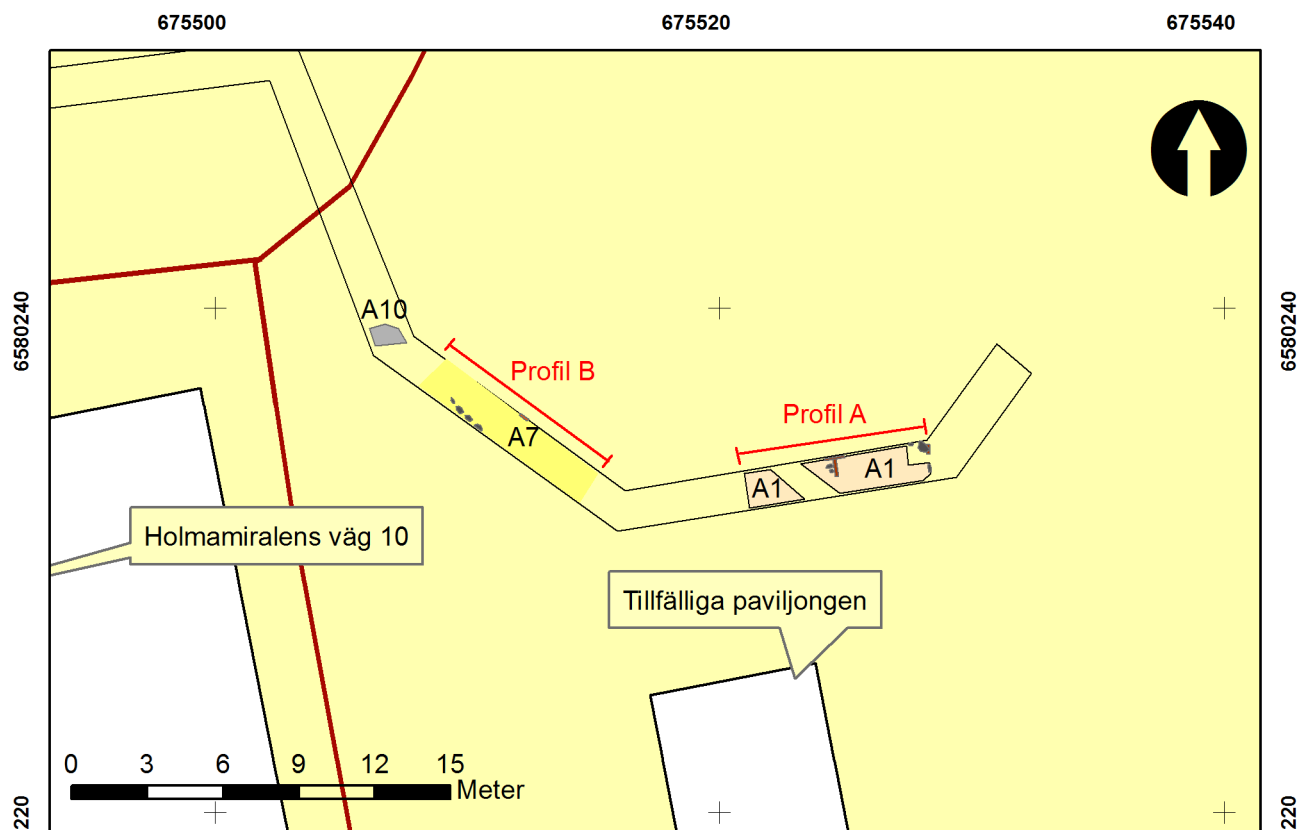
Före detta Sjökarteverket ligger uppe på en höjd på västra delen av Skeppsholmen. Backen sluttar söderut mot Konsthögskolan där marken blir flackare. Marken i den södra delen av området sluttar dock fortfarande svagt åt söder, ner mot vattnet.

Stratigrafi

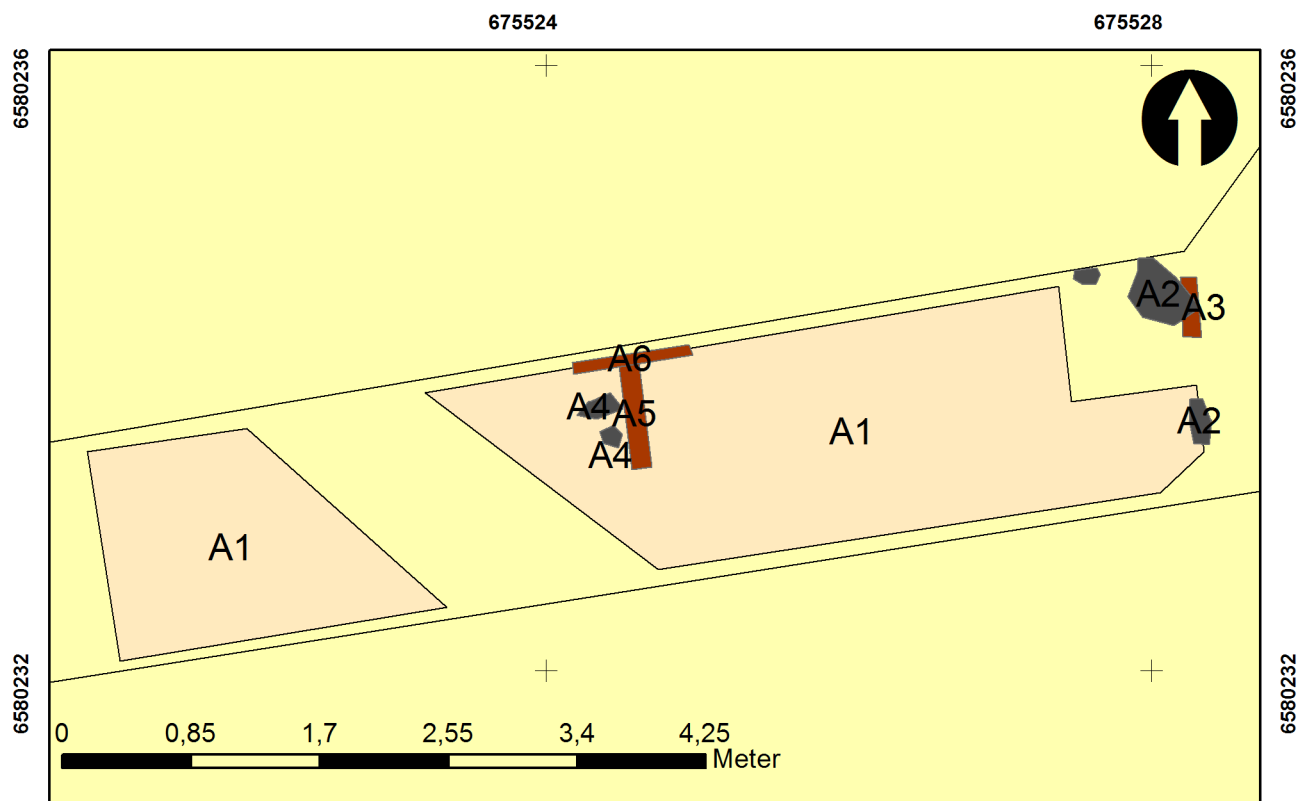
Stratigrafin i schakten bestod generellt av en tunn grässvål ovanpå ett 0,3–0,8 meter tjockt utjämningslager. Under detta vidtog steril sand alternativt fast berg. På vissa ställen fanns rikligt med sprängsten i utjämningslagren. Stora delar av Skeppsholmen har idag karaktären av anlagd park. Utjämningslagren är del av anläggandet av parkområdet, troligen påförda på 1800-talet.

OMRÅDE A

Område A började i södra delen av schaktet och sträckte sig upp till asfaltsvägen framför Vega-stenens gräsmatta. I botten av schaktet framkom steril sand.

Figur 4. Plan över område A med anläggningar och läge för profilritningar. Skala 1:300.

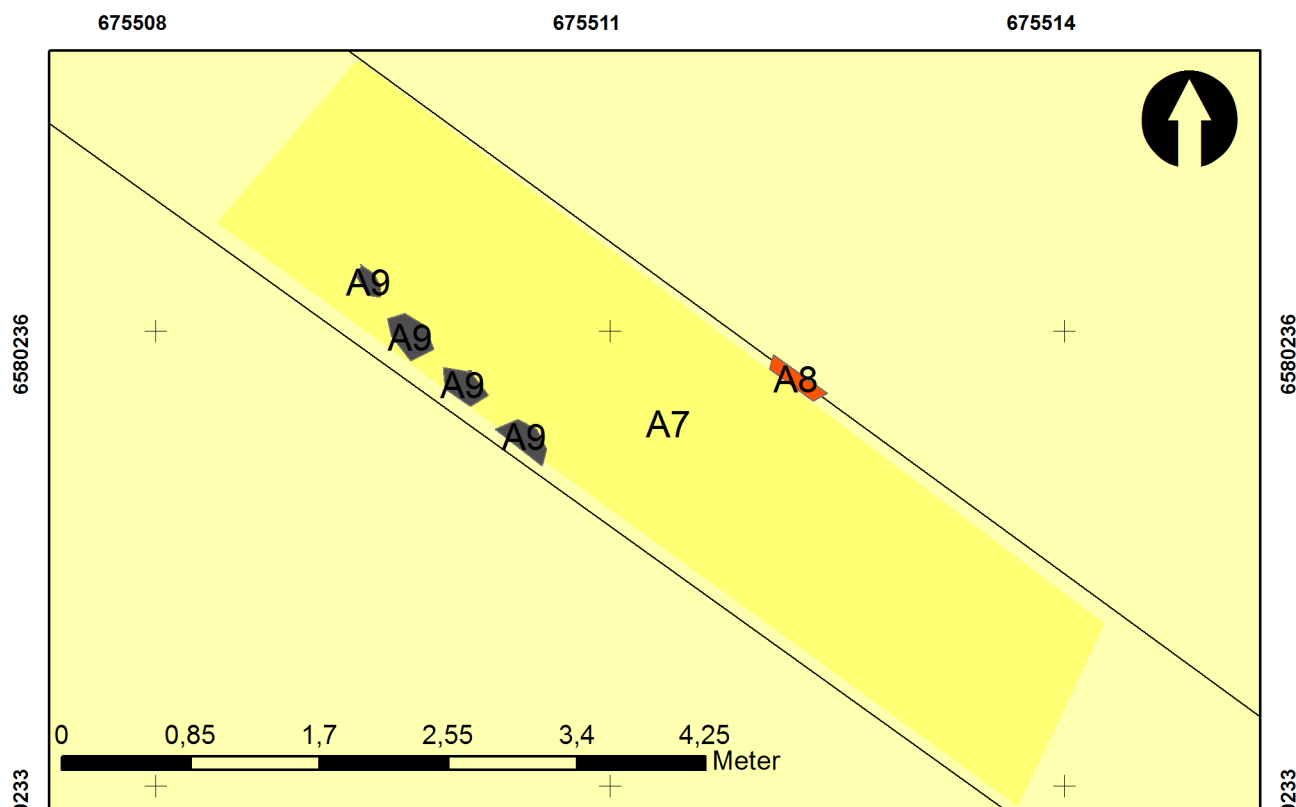
Figur 5. Plan över Hus 1 med anläggningar. Skala 1:50.

Hus 1

Cirka 5 meter in från schaktets östra ände framkom under utjämningslagret, ett 0,3-0,4 meter tjockt lerlager (A1), ett golvlager i Hus 1. Lergolvet var cirka 7,5 meter långt och låg i schaktets riktning (öst-västlig). Öster om lergolvet fanns syllsten (A2) med en utrasad syllstock (A3). Golvets östra del var delvis genomgrävt av ett schakt för en vattenledning. I denna del fanns även en lerbriktad yta invid den förmodade syllen, där det möjligen kan ha stått en spis. Cirka 3,3 meter in på lergolvet återfanns en förmodad stock eller plank (A5) tvärs över schaktet med två stenar (A4) i direkt anslutning. Detta tolkades som rest efter en innervägg. I norra schaktväggen invid A5 fanns en plank (A6) längs med schaktet. Även denna tolkas som rest av en vägg. Lergolvet fortsatte på andra sidan innerväggen, men var efter någon meter genomgrävt av ett kabelschakt. Husets datering eller funktion har inte kunnat fastställas.

Hus 2

Strax väster om Hus 1 framkom under utjämningslagret ett 0,2-0,4 meter tjockt sandigt lerlager (A7), golvlager i Hus 2. Lagret var cirka 6,2 meter långt i schaktets riktning, det vill säga nordvästlig. Två meter väster om lagrets början fanns i schaktväggen ett par tegelstenar med sot och en förkolnad trärest (A8). Detta tolkas som rester efter en spis.

Figur 6. Plan över Hus 2 med anläggningar. Skala 1:50.

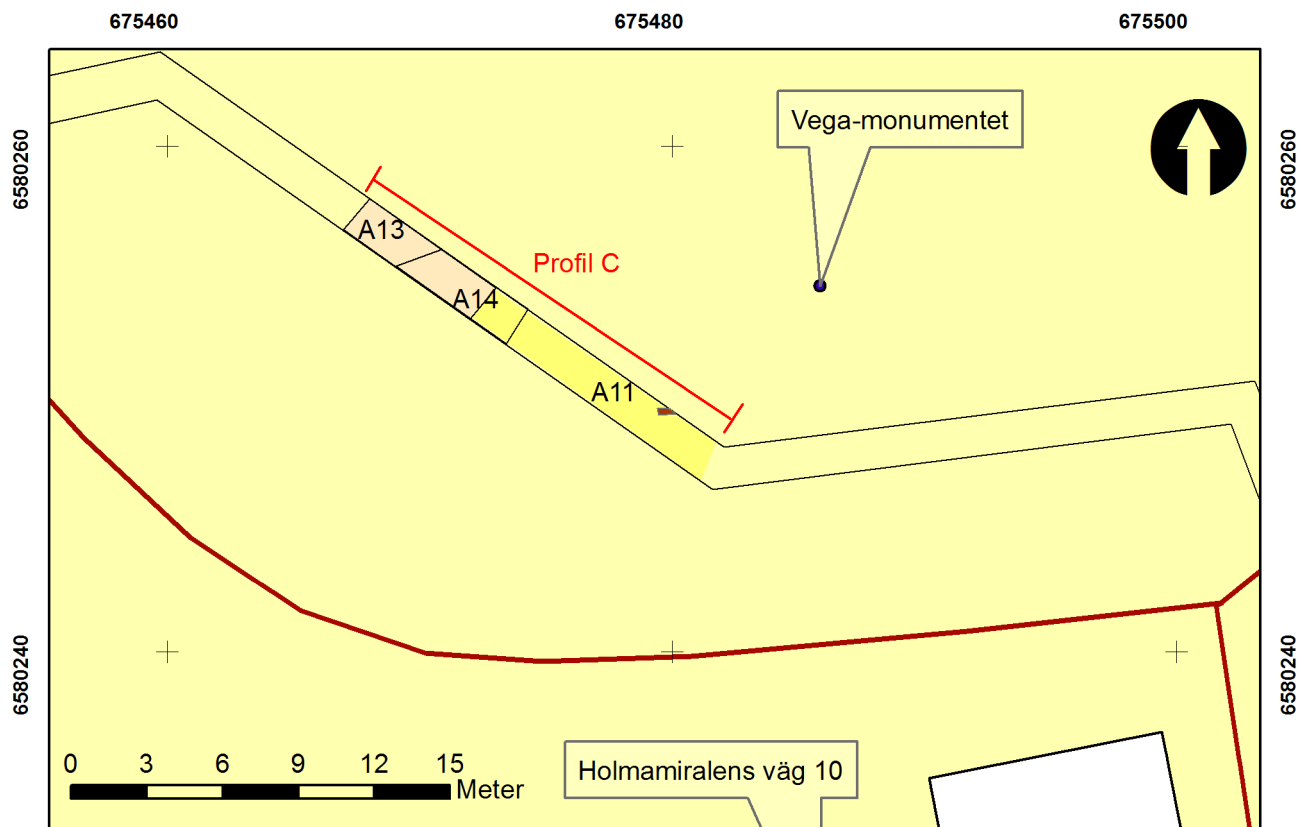
Figur 7. Syllstensrad i botten av schaktet troligen hörande till Hus 2. Foto från öster taget av Arkeologgruppen AB.

I den södra schaktväggen hittades fyra större stenar (A9) vilka tolkas som en del av en syllstensrad, troligen för Hus 2 (se figur 7). Det sandiga lerlagret låg dock ovanpå syllstensraden, vilket gjorde att den även kunde vara del av en äldre konstruktion.

Äldre väg

Nordväst om Hus 2 gick schaktet in under asfaltsvägen där stratigrafin ser annorlunda ut. Överst kom ett 0,5 meter tjockt bärlager för vägen, bestående av grus och småsten. Sedan vidtog ett 0,3–0,4 meter tjockt utjämningslager och under detta ett 0,2 meter tjockt äldre kulturlager.

Under bärlagret framkom en stenläggning (A10) i öst-västlig riktning. Den bestod av runda naturstenar i storleken 0,1–0,2 meter. Stenpackningens storlek var 0,7x0,9 meter och den var enskiktad. Packningen var skadad av ett kabelschakt i den södra delen. Stenläggningen tolkas som en del av en äldre väg.

Figur 8. Plan över område B med anläggningar och läge för profilritning. Skala 1:300.

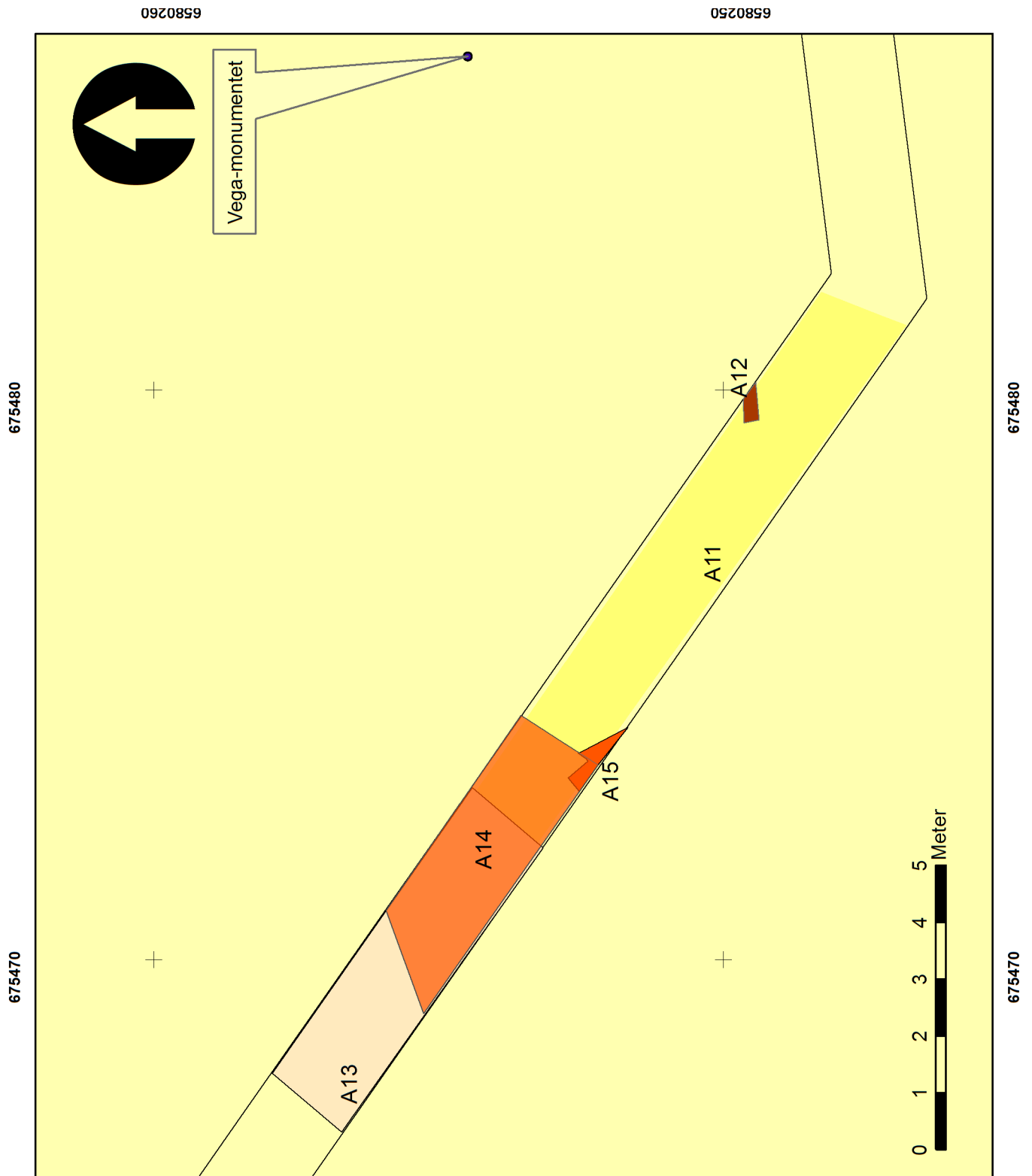
OMRÅDE B

Område B omfattade området runt Vega-stenen. I botten av schakten framkom fast berg på varierande djup samt orörd sand. På enstaka ställen gick schaktet inte ner i steril botten.

I västra delen av gräsmattan framkom på 0,2–0,3 meters djup ett 0,15–0,3 meter tjockt sandlager (A11) med enstaka inslag av kalkbruk. Lagret var cirka 13,5 meter långt i schaktets riktning (nord-västlig). Lagret tolkas som ett utjämningslager. Under lagret vidtog ett 0,15–0,30 meter mörkt, gråbrunt siltlager med inslag av tegelkross. Detta lager tolkas som ett äldre utjämningslager eller utfyllnadslager.

Hus 3 och Hus 4

Direkt nordväst om sandlagret, framkom ett 0,2 meter tjockt grått lerlager (A13), golvlager i Hus 3. Detta lager var 7,5 meter långt i schaktets riktning (nord-västlig). Under detta fanns ett raseringslager (A14) med stora mängder tegelsten, takpannor samt kakel. Enstaka tegelstenar låg på plats i konstruktionen (A15) (se figur 10 och figur 11). Raseringslagret tolkas som resterna av ett tegelhus, Hus 4. Under Hus 4 vidtog samma äldre utjämningslager som under ovanstående sandlager. Både Hus 3 och Hus 4 överlagrades i sydöst av sandlagret.

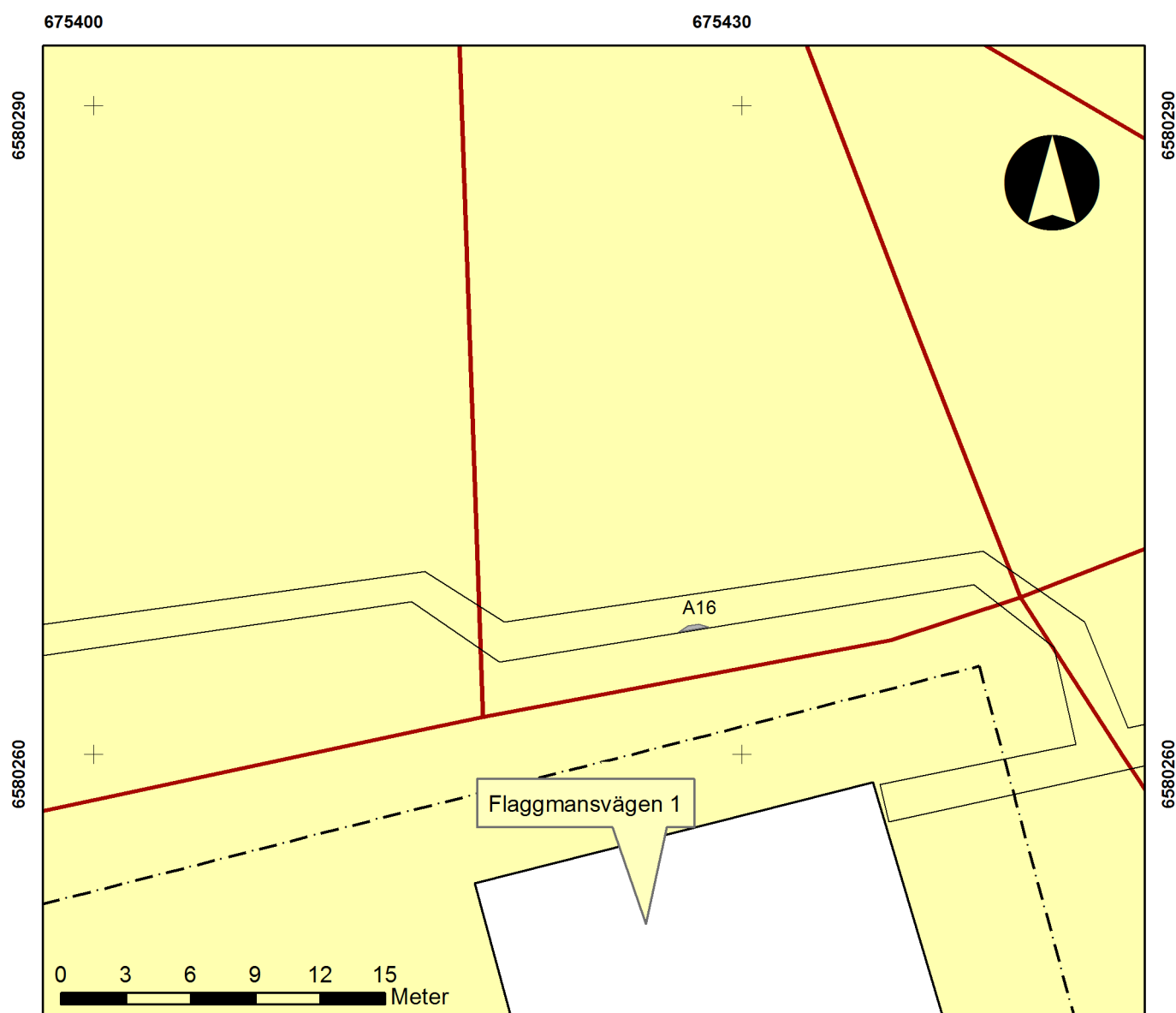
Figur 9. Plan över Hus 3 och Hus 4 med anläggningar. Skala 1:100.

Figur 10. Raseringslager med tegelsten (Hus 4). I förgrunden finns några tegelstenar som ligger på plats. Foto från sydöst taget av Arkeologgruppen AB.

Figur 11. Tegelkonstruktion i Hus 4. Foto av Arkeologgruppen AB.

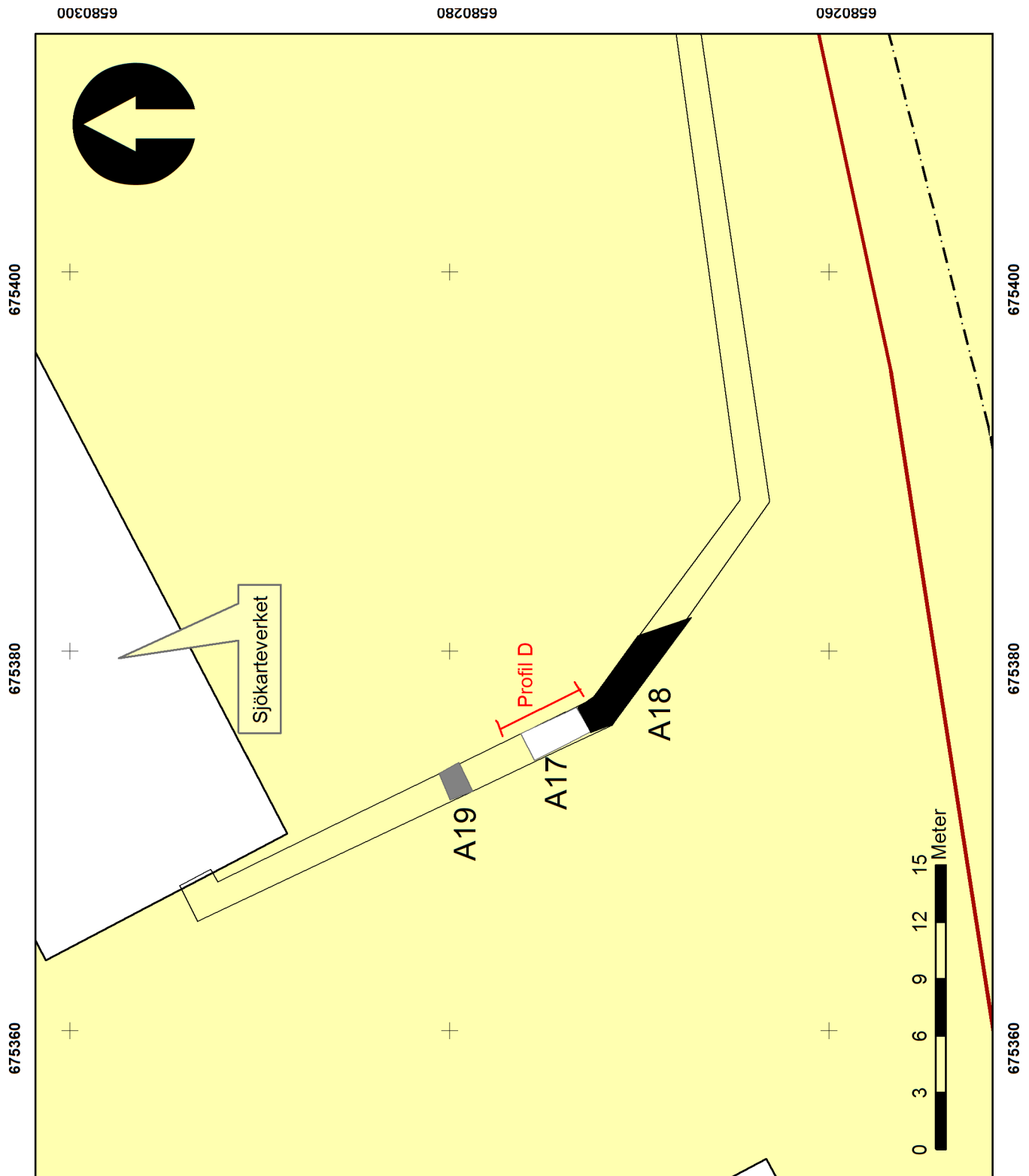

Figur 12. Plan över område C. Skala 1:300.

OMRÅDE C

Rest av Väg

Område C omfattade en yta öster och norr om Konsthögskolan fram till där schaktet svängde upp mot backen till före detta Sjökarteverket. Schaktet gick till stor del i asfalt. Under asfalten låg ett tjockt bärlager som schaktet endast gick igenom på ett fåtal platser där fast berg vidtog i botten. Endast norr om Konsthögskolans hörna påträffades ett äldre stenlager (A16) under bärlagret. Stenarna i lagret var av blandade storlekar och upp till 0,3 meter stora. Även några trasiga tegelstenar låg i lagret. Stenlagret är svårtolkat men bedöms vara en liten del av en väg.

Figur 13. Plan över område D med anläggningar och läge för profilritning. Skala 1:300.

OMRÅDE D

Område D omfattade backen upp mot före detta Sjökarteverket och anslutningen in till byggnaden. Backen bestod av upp till 1 meter tjocka utjämningslager. I södra delen av backen fanns fast berg i schaktet. Under utjämningsmassorna i backen återfanns ett 0,1–0,3 meter tjockt brandlager (A18) som delvis vilade på ett 0,05–0,2 meter tjockt lager av stelnat kalkbruk (A17). Kalkbruket representerar platsen för en kalklåda, en så kallad lave. Under kalklagret vidtog ett lager som liknade utjämningslagret ovan. Något norr om laven fanns, under ett kabelschakt, ett 0,3 meter tjockt lager med eldpåverkad sten (A19). Stenarna var i 0,05–0,15 meters storlek, skärviga och ibland skörbrända. Lagret innehöll också kol och sotfläckar samt enstaka små metallklumpar. Under stenlagret vidtog orörd sand.

Tolkning

Hus 1 och 2 kunde inte dateras med fynd. Deras placering passar ungefärligt in på hus som återfinns på 1850 års karta. Dock har flottan haft flera träskjul på platsen redan på 1700-talet, där alla troligen inte finns med på någon karta. Det går endast att konstatera att husen funnits före 1870-talet då Sjökrigsskolan byggdes.

Den lilla stenpackningen hade en trolig öst-västlig riktning i höjd med Sjökrigsskolans norra vägg. En möjlig tolkning är att detta är en rest från en stenlagd väg anlagd i samband med Sjökrigsskolans uppförande år 1879.

Hus 3 hade inga fynd, men är stratigrafiskt yngre än Hus 4. Hus 4 hade kakel i raseringslagret. Kaklet var av allmän karaktär och kunde endast dateras till 1700- eller 1800-tal.

Det lilla stenlagret under asfalten norr om Konsthögskolan var mycket begränsat och delvis skadat. Troligen var det en rest av en väg, men riktning och ålder var oklara.

Inga fynd kunde säkert kopplas till laven i backen, men den härrör möjligen från bygget av Sjökarteverket på 1870-talet. Brandlagret ovan hör troligen också till denna fas, men vad lagret representerade är oklart.

Utvärdering

Syftet med undersökningen var att dokumentera de fornlämningar som berördes av arbetsföretaget. Med den av Arkeologgruppen AB utförda schaktningsövervakningen och föreliggande rapport anses syftet med undersökningen var uppfyllt. Arkeologgruppen AB använde sig av den i förfrågningsunderlaget angivna metoden och fullföljde uppdraget inom utsatt tid.

Referenser

Tryckta källor

Wollin, N. 1971. *Skeppsholmen under 300 år. Skeppsholmens, Kastellholmens och galärvarvets bebyggelsehistoria*. Antikvariska serien 24. Kungl. Vitterhets historie och antikvitets akademien. 1971.

WEBBMATERIAL

Statens fastighetsverks hemsida

http://www.sfv.se/globalassets/fastigheter/skeppsholmen_och_kastellholmen/del_3_historik.pdf

Tekniska och administrativa uppgifter

Landskap	Uppland
Län	Stockholm
Kommun	Stockholm
Socken	Stockholms stad
Fastighet	Skeppsholmen 1:1
Fornlämningsnummer	Stockholm 103:1

Projektledning	Tomas Ekman, Ola Winter
Personal	Tomas Ekman, Ola Winter

Undersökningstid	2015-03-02 till 2015-03-31
Undersökt yta	Ca 330 m ² , 220 löpmeter
Koordinatsystem	SWEREF 99 TM
Höjdsystem	RH 2000

Länsstyrelsens diarienummer
43111-16120-2015

Arkeologgruppens projektnummer
2015_54

Arkiv

Arkivmaterial förvaras tillsvidare hos Arkeologgruppen AB.

Digitalt arkiv

Digitala data förvaras tillsvidare hos Arkeologgruppen AB.

Fynd

Inga fynd omhändertogs.

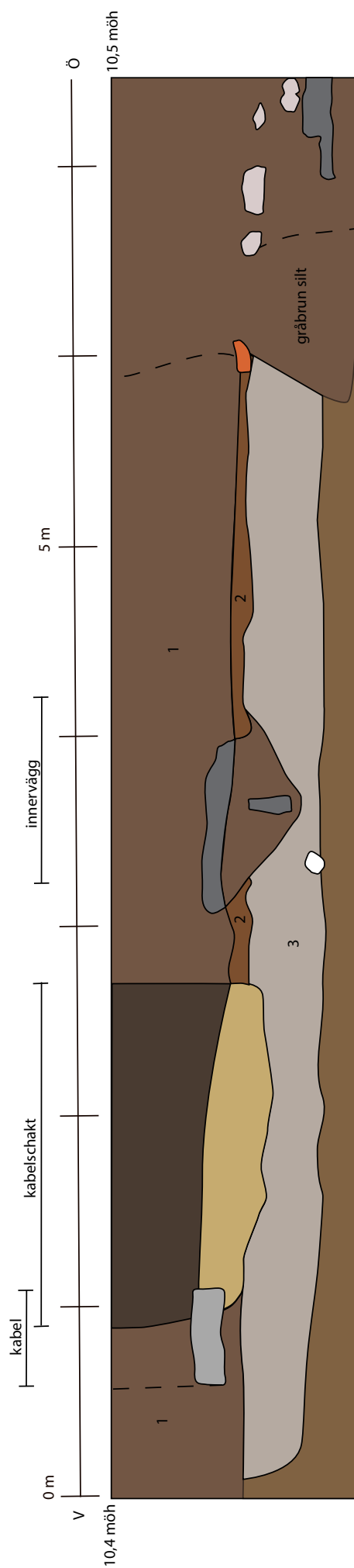
Bilagor

Bilaga 1. Anläggningstabell

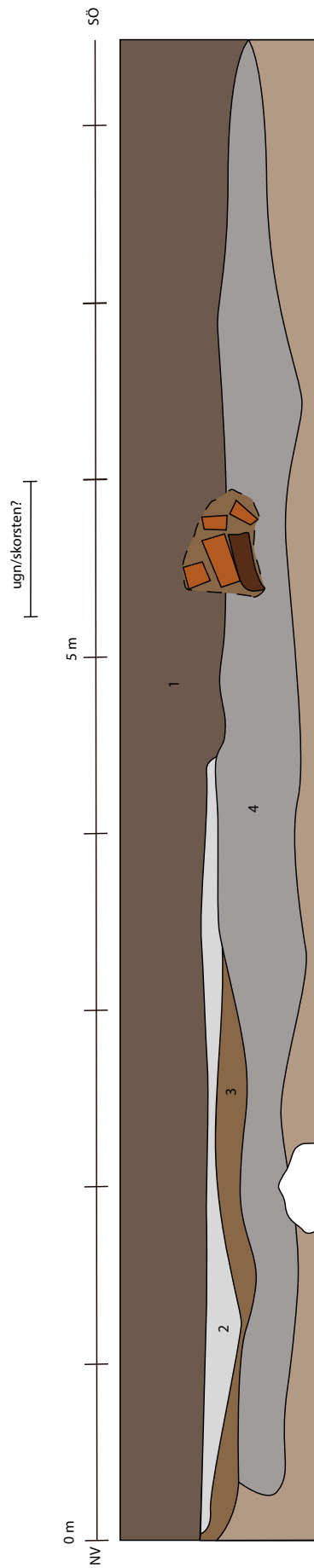
Anr	Kontext	Typ	Storlek/m	Beskrivning
1	Hus 1	Golvlager	1,1x7,5m	Lergolv. Väl bevarat. Var skuret i östra kanten av ett vattenledningsschakt. Var skuret i västra delen av ett kabelschakt.
2	Hus 1	Syllsten	0,3x0,8 m	Två större stenar(0,2-0,3m). Ena stenen troligen omrörd av vattenledningsschakt.
3	Hus 1	Stock/ planka	0,2x0,4 m	Dåligt bevarad stock/planka i anslutning till ena stenen i A2. Även rest av stock i profilväggen.
4	Hus 1	Syllsten	0,5x0,2 m	Två stenar (0,25 och 0,15 m) låg på lergolvet, 3,4 meter väster om A1s östra kant.
5	Hus 1	Stock	0,7x0,2 m	Stock. Låg intill stenarna i A4. Rest efter innervägg. Gick i 90 graders vinkel från A6.
6	Hus 1	Stock	0,9 m	Stock i schaktväggen intill A4 och A5. Hade grova spikar inspikade ovan A4 och A5.
7	Hus 2	Golvlager	8x1,1 m	Ljust sandigt lerlager. Östra delen är skadad av kabelschakt. Osäker avslutning i väster.
8	Hus 2	fundament	0,2 m	Eldpåverkade tegelstenar i schaktväggen med kolnade trärester intill tegelstenarna.
9	Hus 2	Syllstensrad	1,8x0,3 m	Fyra stenar (0,2-0,35m). Låg direkt under A7.
10	Väg 1	Stenpackning	0,9x0,7 m	Enskiktad stenpackning i öst-västlig riktning. Stenarna var 0,1-0,2 meter stora. Skadad av kabelschakt
11		utjämningslager	13x1,1 m	Ljus lerig sand. Utjämningslager. 0,2-0,3 meter tjockt.
12		Plankor	0,4x0,3 m	Två plankor under A11.
13	Hus 3	Golvlager	6x1,1 m	0,2-0,3 meter tjockt lerlager.
14	Hus 4	Raseringslager	5x1,1 m	Raseringslager med tegelstenar och kakel. Enskiktat.
15	Hus 4	Fundament	1,4x0,4m	Del av tegelkonstruktion i östra delen av A14.
16		Stenpackning	1,3x0,3m	Stenar av blandade storlekar, upp till 0,3 meter stora. Även enstaka tegelsten.
17		Kalklåda	3,2x1,1 m	En "bottenplatta", ca 0,1m tjock, av kalkbruk med en uppbyggnad på mitten med tydlig hörna. Kalklåda.
18		Brandlager	7,5x1,1 m	0,1-0,4 m tjockt Brandlager. Överlagrade A17s "bottenplatta" men ej uppbyggnaden.
19		Lager	1x1m	Lager med eldpåverkad sten. Stenarna var 0,05-0,15 m stora och skärviga och ibland skörbrända. Även kol och sot.

Bilaga 2. Sektionsritningar

Profil A, Hus 1.

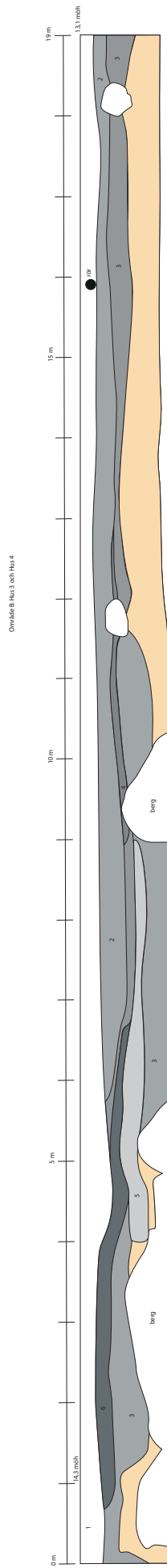

1. Gråbrun silt med lite tegelkross i.
2. Gråbrun silt med endel tegelkross i.
3. Ljus lera. Mer sandig mot botten.

Profil B,
Hus 2.

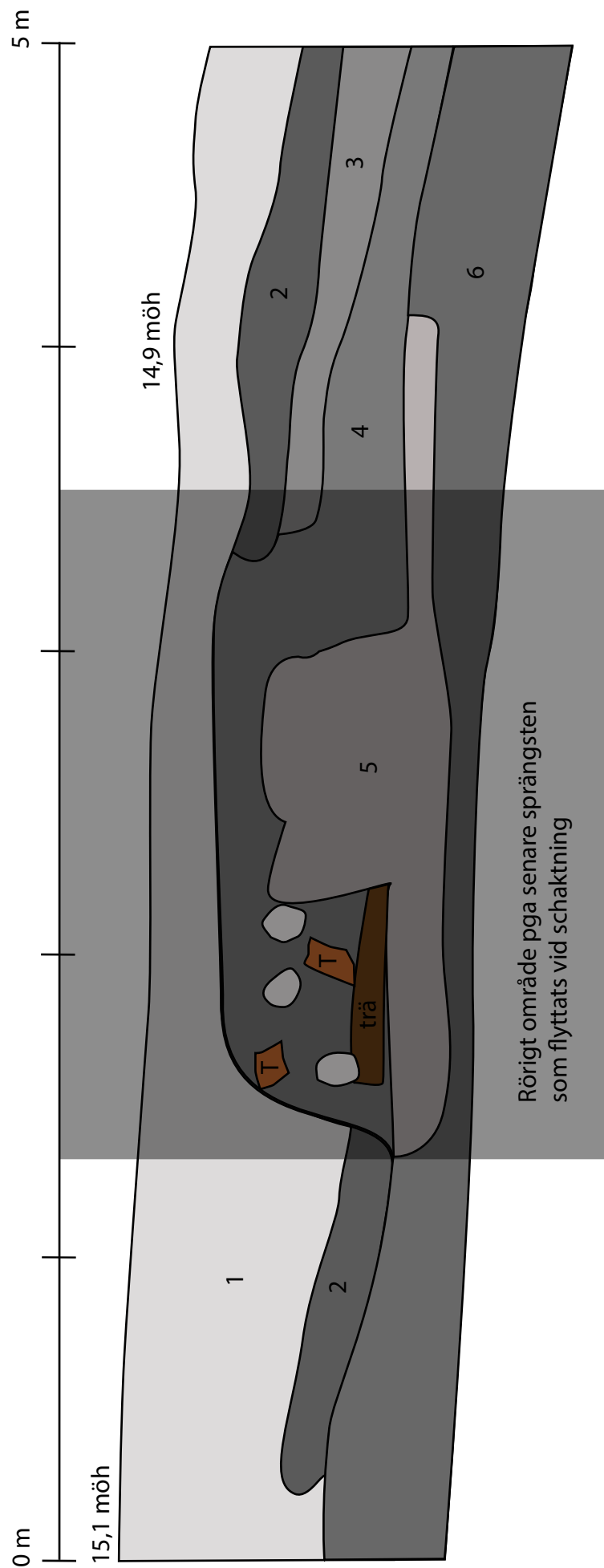
1. Gråbrunt silt med lite tegelkross i.
2. Vitt sandlager med inslag av bruk i. Enstaka kakelskärva.
3. Brunt organiskt lager.
4. Ljusgrå lerig sand. Enstaka sten i.

Profil C,
Hus 3 och 4.

1. Gråbrun silt.
2. Ljusgrå sand med inslag av grus och småsten. Enstaka bruk i.
3. Mörkt gråbrun silt. Små inslag av tegelkross.
4. Vitt sandlager med inslag av bruk i. Kakel och enstaka tegelbitar
5. Lager bestående av tegelsten. Enstaka tegelsten på plats men till största del kaotiskt.
6. Grått lerlager.

Område D: kalklåda och brandlager

Profil D, kalklåda och brandlager.

1. Gråbrun silt med sten i. Enstaka större sprängstenar. Enstaka tegelkross, järnspik och dyliskt.
2. Gråbrun silt med mycket tegelstenar och tegelkross i. Möjligen samma lager som lager 1 men råkar innehålla mer tegel.
3. Gråbrunt siltlager. Troligen samma som 1 och 2 men utan tegelkross.
4. Brandlager med stora mängder kol. Fynd: Kritpipa, fajans, slagg samt spik.
5. Kalkbruk.
6. Gråbrun silt.

